

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглянуто роль національної і регіональної політики в підвищенні міжнародної конкурентоспроможності України.

The role of national and regional policy in improving the international competitiveness of Ukraine.

Ключові слова: регіональна політика, конкурентоспроможність, економічне зростання, виробничий потенціал.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У світовій економіці відбуваються якісні зміни, пов'язані з глобалізацією, нерівномірністю розвитку, загостренням конкурентної боротьби між країнами, регіонами і фірмами. В цих умовах, коли певний ринок отримує визнання, сила та міць будь-якої держави все більшою мірою визначаються конкурентоспроможністю його виробників. Саме забезпечення конкурентоздатності лежить в основі розробки стратегії розвитку країни, регіону чи фірми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання, пов'язані з управлінням комплексним розвитком регіону, а також пошук напрямів забезпечення ефективності державної політики регіонального рівня розглядалися в працях Аровіної М., Власенко Н., Григоровича С., Дзюнзюка В., Кліяненко Б., Мар'яненко Г., Нижник Н., Новікової О., Осауленко О., Поважного С., Снігової О., Стеценко О., Черниш О. та ін.

Як слушно зазначають В.М. Василенко, В.Ю. Медвідь, Т.М. Савельєва, механізм реалізації державної підтримки розвитку регіонів повинен забезпечувати як справедливе досягнення необхідного рівня добробуту населення у межах окремого регіону, так і ефективне використання економічного потенціалу кожного регіону з метою забезпечення необхідного рівня загальнонаціональної безпеки [1, с. 10].

В умовах переходу України до сталого розвитку розробка і реалізація власної активної регіональної політики сталого розвитку є одним із невикористаних резервів її виходу з комплексної кризової ситуації. Актуальність напрямку дослідження підтверджується посланням Президента України В.Ф. Януковича Верховній Раді щодо забезпечення ефективної реалізації державної регіональної політики.

Метою дослідження є вивчення процесу формування конкурентоспроможності України на основі реалізації ефективної регіональної політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвиток країни та її регіонів залежить від усіх елементів ринку і, в першу чергу, від конкуренції фірм. Але конкурентна перевага фірм створюється й утримується в тісному зв'язку з місцевими умовами. Незважаючи на глобалізацію

галузей, успіх фірм в змаганні з конкурентами залежить, насамперед, від стану справ в країні і регіоні. Забезпечення умов для цивілізованого і динамічного розвитку, створення (формування) конкурентоздатності — ключовий елемент у числі національних пріоритетів в будь-якій країні, це найважливіша функція державного регулювання економіки [2].

Конкурентоспроможність формується на різних рівнях: товару (послуги), компанії, галузі (ринку), регіону, країни. У зв'язку з цим слід розрізнити відповідно конкурентоспроможність товару, фірми, галузі, регіону, країни. В загальному вигляді конкурентоспроможність означає здатність виконувати свої функції (призначення, місію) з необхідною якістю і вартістю в умовах конкурентного ринку. Конкурентоспроможність може визначатися в порівнянні з іншими аналогічними об'єктами, а частіше — з кращими [3]. Оцінка конкурентних переваг країни проводиться за двома напрямками: аналіз зовнішньої і внутрішньої конкурентоспроможності. Результати проведеного дослідження зовнішньої і внутрішньої конкурентоспроможності, співвіднесені з оцінкою потенціалу ресурсів розвитку України (рис. 1), дозволяють зробити висновок про наявність можливостей змінити існуючий рівень міжнародної конкурентоспроможності України на основі рішення проблем експортної спеціалізації країни, формування ефективних інститутів, стимулювання інвестиційного та інноваційного розвитку спираючись на людський капітал, вирішення проблем стійкості макроекономічної динаміки.

На сьогоднішній день Україна дотримується переважно стратегії "низької" конкурентоспроможності. При цьому така стратегія обрана не тому, що в країні немає конкурентних переваг "високого" рівня конкурентоспроможності (людський капітал, інноваційний потенціал), а тому, що відсутня протягом багатьох років продумана та адекватна державна стратегія в цьому напрямку. Зрозуміло, що єдиною альтернативою для української економіки з метою реалізації зовнішніх і внутрішніх пріоритетів розвитку виступає перехід до "високого" рівня конкурентоспроможності на основі активізації інноваційної діяльності, розвитку людського капіталу та інституційного середовища, формування адекватної структури економіки та ефективної адаптації до зовнішніх умов.

У проблемі забезпечення національної конкурентоспроможності в умовах глобальної економіки надзвичайно важливу роль відіграє підвищення конкурентоспроможності промислового виробництва.

Дослідження проблеми конкурентоспроможності української промисловості в умовах глобалізації має сенс тільки в умовах нарощування експортного потенціалу та розширення зовнішньоекономічних зв'язків при загостренні міжнародної конкуренції. Сталий економічний розвиток національної промисловості в умовах глобалізації можливий тільки при високому рівні її конкурентоспроможності на світовому ринку. Таким чином, конкурентоспроможність національної промисловості є вирішальним фактором, що визначає місце і роль кожної країни в світовій економіці і політиці. Саме тому провідна роль у забезпеченні конкурентоспроможності країни на всіх її рівнях належить державі, яка розробляє економічну стратегію і політику, забезпечує економічну безпеку, створює умови та механізми для реалізації конкурентних переваг національних виробників на внутрішньому і світовому ринках. Нормою в системі міжнародних економічних відносинах стала активна участь урядових органів у підтримці національних експортерів, захисту їх інтересів на регіональному і глобальному рівнях.

Як зазначив у 2011 році на засіданні Ради регіонів Президент України В.Ф. Янукович, "влада поставила перед собою надзвичайно амбітне і складне завдання — провести системну модернізацію України, забезпечити її конкурентоздатність". Крім того президент переконаний, що саме ефективна регіональна політика стане засобом посилення наших економічних реформ та максимального наближення її результатів до кожної людини [4].

У 2011 році у своєму посланні Верховній Раді Президент України акцентував: "першочергового значення набуває реструктуризація економічної бази регіонів, диверсифікація регіонального виробництва на новій технологічній основі та його орієнтація на створення наукоємних і високотехнологічних продуктів. Стан і тенденції виходу з кризи економіки старопромислових регіонів, що формують 54 % реалізованої продукції промисловості та 56 % ВВП країни (дані 2008 року) свідчать про нагальну необхідність удосконалення структури економіки цих регіонів на засадах галузевої диверсифікації, що компенсуватиме втрату традиційними галузями промисловості ролі "локомотивів" розвитку. Розбудова та модернізація інфраструктури регіонального розвитку (сучасного житлово-комунального, готельного, транспортного та дорожнього господарства, енергетичного сектора, інформаційно-консультативних комунікацій тощо) сприятиме інтенсифікації виробничих і коопераційних зв'язків на регіональному, міжрегіональному, міждержавному (трансграничному) рівнях співробітництва; активізує процеси територіальної економічної інтеграції, що надасть потужні стимули до стабілізації внутрішнього ринку та активізації економічного зростання в Україні.

Досягнення нової якості регіонального розвитку вимагає мобілізації та використання наявних у регіоні ресурсів, здатних примножити потенціал розвитку та надати стимули для економічного зростання" [5].

Аналіз і узагальнення промислової політики різних країн дозволив зробити наступні висновки. Основною рушійною

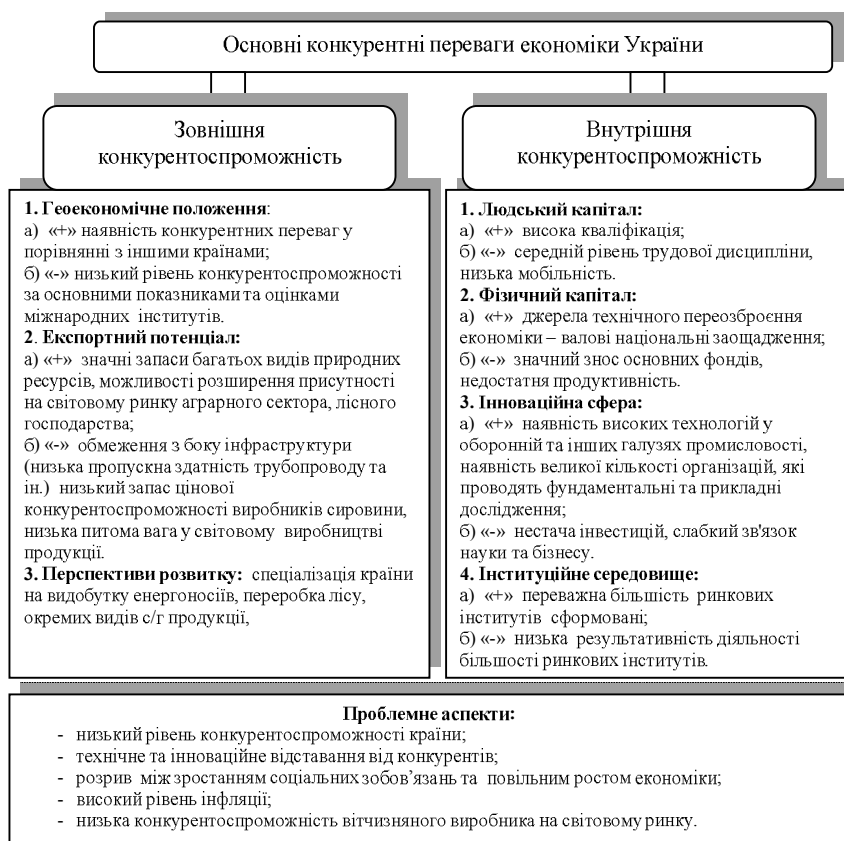

Рис. 1. Оцінка конкурентних переваг України

силою економічного розвитку є інноваційний процес створення нових видів продукції. Сьогодні виникнення інновацій (нової продукції) в одних регіонах призводить до їх стрімкого поширення в інші регіони економічного простору. При цьому формуються деякі розбіжності в економічному становищі регіонів. Все починається з фірм, які адаптуються до нових ринкових умов за рахунок впровадження гнучких виробничих технологій та активним вибудовуванням нових форм відносин з постачальниками і споживачами. Тому промислова політика має бути з гнучкою спеціалізацією, яка буде підтримувати створення промислових кластерів, розвиток мереж "покупець — постачальник", розробку програм передачі технологій, створення венчурних інноваційних фірм, участь працівників у власності і в управлінні фірмами.

Сьогодні використовуються як мінімум три типи промислової політики: експортно-орієнтована, орієнтована на внутрішній попит, спрямована на обмеження використання власних природних і не відтворюваних ресурсів (нафта, ліс, екологія і т. п.). В даний час державна промислова політика існує в Україні у вигляді окремих цільових програм або окремих рішень щодо підтримки деяких секторів промисловості. Україні в даний час необхідно подолати надмірну залежність від кон'юнктури світового ринку енергоносіїв, а це можливо тільки в тому випадку, якщо держава зуміє чітко визначити принципи, цілі, завдання та пріоритети промислової політики в контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки.

Згідно Указу Президента "Про концепцію державної промислової політики", поняття "промислова політика" визначається як складова державної політики, яка спрямована на досягнення промисловістю якісно нового рівня розвитку, посилення промислового потенціалу держави, задоволення потреб населення, зростання обсягів виробництва і підвищення конкурентоспроможності промислової продукції.

Експерти українського союзу промисловців і підприємців розглядають сучасну промислову політику України як

комплекс заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національних компаній, підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках [8].

На думку О. Орленка, директора Українського інституту підприємництва, "промислова політика має вироблятися на загальнонаціональному рівні. Саме промислова політика, а не протекціонізм чи проекти для окремих підприємств. Питання розробки і впровадження промислової політики безпосередньо належать до компетенції Міністерства промислової політики, Міністерства фінансів. Виробляючи промислово-економічну політику, жодне підприємство не зможе існувати поза ринковим середовищем і без відповідних сегментів ринку, які формують попит на конкретну продукцію" [7].

На нашу думку, під національною промисловою політикою слід розуміти узгоджені стратегію і тактику держави, корпорацій та фірм усіх форм власності щодо досягнення цілей промислового розвитку країни в галузевому та регіональному масштабах, яка формується під впливом усіх інститутів громадянського суспільства і здійснює потужний вплив на характер і форми взаємодії з основними суб'єктами світової економіки в рамках міжнародного поділу праці, визначає особливості зовнішньоекономічних зв'язків в умовах відкритої економіки і формує конкурентні переваги країни.

Оцінкою ефективності, результативності регіональної, державної, національної промислової політики може бути приріст доданої вартості, валового регіонального продукту.

Так, наприклад, до основних цілей регіональної промислової політики Вінницької області (регіону) слід віднести:

- стабілізацію економічної ситуації на підприємствах, забезпечення соціально-економічного розвитку регіону;
- підвищення рівня життя населення регіону на основі сталого економічного зростання промисловості, забезпечити зайнятість висококваліфікованою працею;
- підвищення конкурентних переваг підприємств за рахунок використання можливостей переробної промисловості, активізації використання науково-технологічного та інноваційного потенціалу регіону;
- посилення взаємодії підприємств переробної промисловості з аграрним комплексом; підприємств хімічного і машинобудівного комплексу з підприємствами паливно-енергетичним комплексом та ін.

Для того, щоб забезпечити процвітання регіону в усіх сферах його життєдіяльності необхідно, в першу чергу, мати стабільну економіку, а без функціонуючих заводів, підприємств, тобто тих виробничо-торговельних комплексів, які приносять гроші в область (регіон), неможливо розвивати виробничу та соціальну сферу.

Отже, різноманітність промислового виробництва регіону зумовлює необхідність застосування таких стратегій у галузях промисловості:

- стратегія використання природних ресурсів. Наявні в Україні родовища корисних копалин та джерела сировини дають змогу реалізувати цю стратегію у вугільній, металургійній, гірничорудній промисловості;
- стратегія "переслідування" ("копіювання"). Полягає в освоєнні випуску конкурентоспроможної продукції, що вже виробляється в розвинутих країнах. Ця стратегія має застосовуватися для виробництва побутової техніки, двигуно-, автомобілебудування, хімічної промисловості тощо;
- стратегія "лідерних технологій". Передбачає використання власних науково-технічних досягнень для створення нових видів продукції і технологій, формування попиту на них і виходу на нові ринки. Таку стратегію потрібно застосовувати в оборонній, аерокосмічній, суднобудівній промисловості, хімічному, важкому та енергетичному машинобудуванні, індустрії інформаційних технологій, інших наукоємних виробництвах;
- "проривна" стратегія. Полягає у створенні принципово нових видів продукції, що випереджають сучасні зразки на одне-два покоління. Стратегія базується на концепції

"обганяти, не доганяючи", має селективний характер і реалізовуватиметься в науково-технічних установах та на інноваційних підприємствах.

Загальним для кожної з цих стратегій є досягнення нового технологічного рівня [6].

Отже, в Україні набуває особливої актуальності розробка державної регіональної промислової політики, яка в даний час проходить етап становлення. За основними напрямками промислової політики в регіонах і інструментів та механізмів, які вона використовує для реалізації поставлених цілей, Україна наближається до розвинених країн, переважно європейських. Узагальнюючи викладене вище, під регіональною промисловою політикою будемо розуміти систему цілей, інструментів та механізмів впливу органів управління на економіку регіону, спрямованих на підвищення ефективності діяльності підприємств регіону, виходячи з основної мети його розвитку — підвищення рівня життя населення (рис. 2).

Важливо відмітити, що сьогодні ще одним джерелом фінансування проектів регіонального розвитку України буде спеціально створений фонд. Так, 5 лютого 2012 року набрав чинності Закон України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України", згідно з яким передбачається створення Державного фонду регіонального розвитку (далі — ДФРР). Як визначає Закон, ДФРР створюється у складі загального фонду державного бюджету.

Відповідно до Бюджетного Кодексу, кошти ДФРР передбачаються в обсязі не менше 1 відсотка прогнозного обсягу доходів загального фонду проекту Держбюджету на відповідний бюджетний період.

Фонд фінансуватиме інвестиційні проекти й заходи, котрі передбачені:

- державною стратегією регіонального розвитку та регіональними стратегіями розвитку;
 - державними цільовими програмами та інвестиційними програмами (проектами) у частині виконання заходів регіонального розвитку;
 - угодами щодо регіонального розвитку та програмами подолання депресивності територій;
 - державними програмами розвитку транскордонного співробітництва;
 - програмами й заходами соціально-економічного розвитку регіонів і окремих адміністративно-територіальних одиниць.
- Мінекономрозвитку на конкурсних засадах оцінюватиме та відбиратиме програми й заходи із дотриманням таких критеріїв розподілу фінансових ресурсів між регіонами:

70% — залежно від чисельності населення у відповідному регіоні;

30% — з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку регіонів відповідно до показника валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу (для регіонів, у яких цей показник менше 75 відсотків середнього показника по Україні).

За результатами здійснення оцінки та відбору Мінекономрозвитку до 1 серпня року, що передуватиме плановому, подаватиме Кабінету Міністрів України для затвердження пропозиції щодо розподілу коштів ДФРР з переліком відповідних програм і заходів.

Наразі фахівцями Мінекономрозвитку за участі експертів проекту партнерства Канада — Україна "Регіональне врядування та розвиток" опрацьовується проект Порядку підготовки, оцінювання та відбору програм і заходів, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів ДФРР.

Зазначимо, що механізм централізованого економічного управління покликаний забезпечити економічними засобами проведення загальнодержавної регіональної політики, включно з розв'язанням таких завдань, як раціональне розміщення великих підприємств, поліпшення використання територіальних ресурсів. Проте світовий досвід показує, що глибока цент-

реалізація управління економікою регіону неефективна. Без ініціативи регіонів неможливо забезпечити ефективний розвиток народного господарства, тому з розвитком суспільства децентралізація управління економікою, у тому числі регіональною, має зростати.

Однією з найважливіших задач розробки регіональної політики є не лише визначення перспектив розвитку кожного регіону, максимальне використання природного та виробничого потенціалу, але й забезпечення реального зростання матеріального добробуту громадян.

Для Вінницької області актуальною проблемою стає підвищення життєвого рівня населення. Так, у 2011 році середньомісячна заробітна плата становила 2074,45 грн. і в порівнянні з відповідним періодом минулого року зросла на 116,4% (по Україні — на 17,6%). За рівнем середньомісячної заробітної плати за 2011 рік область займає 20 місце серед регіонів України. Це призводить до відтоку висококваліфікованих кадрів, погіршення демографічної обстановки. Лише через поліпшення фінансово-економічного стану підприємств (не тільки промисловості) можна досягти підвищення життєвого рівня населення (збільшення кількості робочих місць, підвищення рівня заробітної плати, податкових відрахувань до місцевих бюджетів та фондів).

За підсумками роботи промислового комплексу області за 2011 рік в умовах непростої економічної ситуації деяким галузям промисловості не тільки вдалося утриматися від подальшого падіння, але й домогтися економічного зростання. Так, підприємства харчової галузі перевищили минулорічний показник на 0,6%, добувної промисловості — на 11,0%, будівельної галузі — на 30,2%. Виробництво готових металевих виробів зросло на 8,3%, виробів з деревини — на 2,8%, продукції хімічної промисловості — на 2,0%, галузі машинобудування — на 4,5%.

Важливим питанням для розвитку реального сектора економіки області є стабілізація роботи промислового комплексу. Так, за 2011 року підприємствами області реалізовано промислової продукції (товарів, послуг) на 15826,0 млн грн., що на 17,7% більше, ніж за відповідний період 2010 року.

У структурі обсягів реалізованої промислової продукції найбільша частка (74,0%) припадає на переробну промисловість, з неї 54,2% — на виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, 4,8% — на хімічну та нафтохімічну промисловість, 4,4% — на машинобудування. Підприємствами з виробництва та розподілення електроенергії, газу і води реалізується 24,2% продукції.

Для закріплення цієї тенденції необхідна розробка в рамках промислової політики Вінницької області активної науково-технічної та інноваційної політики, проведення моніторингу діяльності підприємств, техніко-економічного та фінансового аналізу і на цій основі формувати довгострокові плани розвитку. Важливе місце посідає інтеграція підприємств між собою та з науковими організаціями і створення на цій базі інтеграційних структур. При цьому необхідно забезпечити максимальне використання існуючих потужностей, які адаптовані до сьогоденних умов ринку (попит, ціна, якість та ін.) При цьому розширення технологічної бази слід вести за рахунок наукоємних технологій, які не потребують значних капітальних вкладень. Важливо звернути увагу на розвиток малого інноваційного бізнесу.

ВИСНОВКИ

У цілому ж центральним завданням промислової політики у Вінницькій області на середньостроковий період, яка

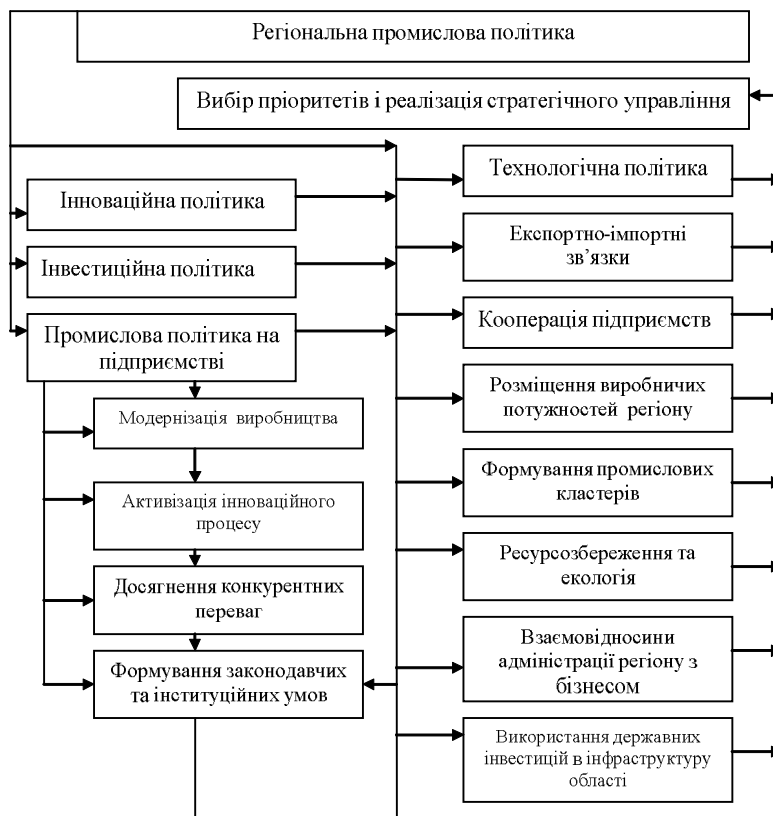

Рис. 2. Основні елементи промислової політики

забезпечить економічне зростання, повинна стати підтримка виробництва, що не вичерпали потенціал свого розвитку і здатних стати основою випуску високоєфективної продукції з метою задоволення ринкового попиту. Для вирішення такого завдання повинен бути відпрацьований механізм реалізації регіональної промислової політики, а також організація високоєфективних виробництв нових видів промислової продукції з високим споживчим попитом на базі наявного виробничого потенціалу і високих технологій.

Література:

1. Василенко В.Н. Экономическое развитие регионов: сходство и различие: монография / В.Н. Василенко, В.Ю. Медведь, Т.М. Савельева; науч. ред. В.Н. Василенко; НАН Украины. Ин-т економіко-правових досліджень. — Донецьк: Юго-Восток, 2010. — 219 с.
 2. Фетисов Г.Г. Региональная экономика и управление / Г.Г. Фетисов — М.: ИНФРА-М, 2006. — С. 416.
 3. Качан Є.П. Регіональна економіка: підручник / Є.П. Качан. — К.: Знання, 2011.
 4. Під головуванням Президента України відбулося засідання Ради регіонів. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.odpa.if.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2144:2011-01-25-13-54-32&catid=152:2010-10-19-09-09-27.
 5. Послання президента України до верховної ради України 2011 рік. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://document.ua/modernizacija-ukrayini-nash-strategichniy.html>.
 6. Указ президента України "Про Концепцію державної промислової політики". Електронний ресурс. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U10203.
 7. Трансформування промислової політики на ринкових засадах: чи створені передумови? Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2000/1/20000.html>.
 8. УСПП. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.uspp.org.ua/articles/185.eimalyy-i-sredniy-biznes>.
- Стаття надійшла до редакції 28.03.2012 р.